

Tiki SO – lärarhandledning

Välkommen till Tiki SO!

Tiki SO är ett grundläromedel för de samhällsorienterande ämnena i årskurs 1-9 i grundsärskolan. Läromedlet utgår från kursplanen i SO i grundsärskolans läroplan (Lsär 11) och innehåller rikligt med material som ger eleverna möjlighet att utveckla sina kunskaper i SO. Eleverna arbetar med det centrala innehållet i kursplanen med övningar som erbjuder såväl variation som repetition.

Reviderade kursplaner – Lsär 2022

Från och med höstterminen 2022 kommer de nya reviderade kursplanerna att gälla för de allra flesta årskurser i grundsärskolan. Ett av syftena med revideringen är att harmonisera formuleringar och centralt innehåll med grundskolans kursplaner där så är möjligt, bland annat för att underlätta för lärare som undervisar integrerade elever. I de reviderade kursplanerna har en del centralt innehåll tagits bort och en del har tillkommit eller formulerats om jämfört med tidigare skrivningar. Visst centralt innehåll har också flyttats till andra årskurser. Dessutom har kunskapskraven blivit mindre detaljerade.

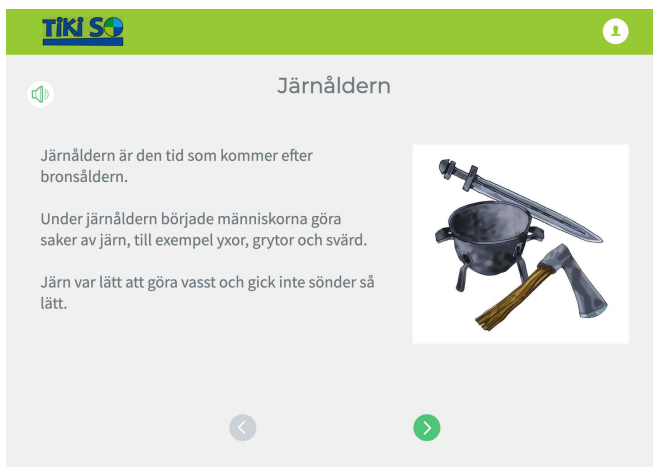
Tiki SO har tagits fram under tiden som arbetet med de reviderade kursplanerna pågått. Det betyder att det mesta av det innehåll som tillkommit också finns med i Tiki SO. Inför att de nya kursplanerna kommer att börja användas, kommer Tiki SO att kompletteras ytterligare och innehållet presenteras på ett sätt som följer de nya kursplanerna.

Flexibelt

Med Tiki SO får du ett läromedel som du enkelt kan anpassa så att det passar dina elevers olika förutsättningar. All text i läromedlet går att få uppläst. Texter och övningar finns som nedladdningsbara pdf:er som du kan skriva ut till dina elever. Du får också tillgång till alla texter och bilder så att du vid behov kan anpassa innehållet ytterligare eller skapa helt egna texter och övningar.

Innehåll

Tiki SO innehåller 143 kapitel grupperade efter rubrikerna i det centrala innehållet i kursplanen och indelade efter årskurs 1–3, 4–6 och 7–9. Innehållet i varje kapitel presenteras på två sätt: i en webbmodul och som ett arbetsblad. Vår tanke är att dina elever arbetar med båda komponenterna.

Vad hör till järnåldern?

Klicka på de bilder som hör till järnåldern.

Om järnåldern

Skriv eller dra streck.

1. På järnåldern bodde människorna på _____.
2. En person som någon ägde kallades för _____.
3. Tiden efter bronsåldern heter _____.
4. På järnåldern började människorna göra saker av _____.

trä
järnåldern
järn
gårdar

Tiki SO – Överblick

Att leva tillsammans

Åk 1–3	Åk 4–6	Åk 7–9
Att flytta	Demokrati i skolan	Religion och identitet
Klassråd	Medier	Att komma överens
Regler i skolan	Mer om regler på nätet	Att påverka
Regler på nätet	Mobbning	Brott och straff
Säker i trafiken	Ordningsregler	Varför begår människor brott?
Vem bestämmer i skolan?	Rättvisa och orättvisa	Demokrati
Vänner	Sociala medier	Friheter och rättigheter
	Trafikmärken	Från brott till straff
		Hur skulle du göra?
		Kärlek
		Lagar och regler
		Lagar på nätet
		Massmedier
		Mer om sociala medier
		Säkerhet i trafiken
		Ungdomar och brott
		Vem är du?

Att leva i Sverige

Åk 1–3	Åk 4–6	Åk 7–9
Bibliotek	Forntiden	Vikingatiden
Polisen	Spår från forntiden	Medeltiden
Sopor i samhället	Stenåldern	Vasatiden
Vårt samhälle	Bronsåldern	Stormaktstiden
	Järnåldern	Frihetstiden
	Grekisk religion	Gustav den tredje
	Kristna högtider	Alla barn får gå i skolan
	Kristendomen och samhället	Svenskar flyttar till Nordamerika
	Nationella minoriteter	Oscar den andre
	Samhället	Sverige för hundra år sedan
	Vad gör samhället?	Sverige blir en demokrati
	Fjäll	Sverige blir ett rikt land
	Istiden	Sverige innan kristendomen
	Kust och hav	Kristendomen kommer till Sverige
	Odlad mark	Kristendomen i Sverige
	Sjö och älv	Arbete
	Skog	Att flytta till Sverige
	Stad	Demokrati och partier
	Var bor det människor?	Ett nytt liv i Sverige
		Mer om nationella minoriteter

		Riksdag och regering
		Samer
		Val i Sverige

Att leva i världen

Åk 1–3	Åk 4–6	Åk 7–9
Judendom	Judendom – Mose	Antiken
Islam	Judendom – högtider och vardagsliv	Antikens Grekland
Kristendom	Islam – högtider och vardagsliv	Antikens Rom
Alla människor är lika mycket värda	Islam – Muhammed	Europa upptäcker världen
Vår jord	Kristendom – Jesus	Europas kolonier
	Kristendom – högtider och vardagsliv	Franska revolutionen
	Världsreligionerna kristendom, judendom och islam	Industrialiseringen
	Alla människors rättigheter	Första världskriget
	Sopor och miljön	Fångläger i Sovjetunionen
		Andra världskriget
		Förintelsen
		Folkmord och etnisk rensning
		Förenta Nationerna
		Europeiska Unionen
		Kolonierna blir fria
		Östeuropa blir fritt
		Buddhism
		Buddha
		Buddhism – högtider och vardag
		Hinduism
		Hinduism – heliga böcker
		Hinduism – högtider och vardagsliv
		Världsreligionerna buddhism och hinduism
		Diskriminering
		Mänskliga rättigheter
		Vår miljö
		Barrskog
		Bergskedjor
		Erosion
		Jordbävningar
		Klimat
		Klimatförändringar
		Mer om klimatet

		Människan förändrar jordytan
		Regnskog
		Savann
		Städer
		Stäpp
		Vulkaner
		Öken

Att undersöka verkligheten

Åk 1–3	Åk 4–6	Åk 7–9
Dåtid, nutid och framtid	Tidslinjer	Mer om kartan
Vad är religion?	Mer om jordgloben	Världshav
Vad är historia?	Mer om kartan	Ännu mer om jordgloben
Jordgloben	Vad är geografi?	
Kartan	Väderstreck	
	Världsdelar	

Bedömningsstöd och självskattning

Förutom elevkapitel hittar du också bedömningsstöd i Tiki SO. Även dessa finns i två former: som digitala moduler och som dokument riktade till läraren. Dessutom finns möjlighet för eleverna att själva skatta sina kunskaper.

Såväl bedömningsstöd som självskattning utgår från kursplanens kunskapskrav för årskurs 3, 6 och 9. Du hittar lärarens dokument i lärarmaterialet. De digitala modulerna hittar du under rubriken Kapitel i elevmaterialet.

Filmer

I Tiki SO ingår vidare 20 filmer. Filmerna i historia presenterar de stora dragen i den svenska historien. Religionskunskapsfilmerna beskriver översiktligt de fem världsreligionerna. Filmerna i geografi presenterar jordens vegetationszoner och städers utveckling och funktion.

Du kan visa filmerna i webbläsaren eller ladda ner dem till din dator. Filmerna finns såväl med som utan text. Filmerna hittar du i lärarmaterialet. Du kan söka på filmens titel eller på filtilägget mp4.

Filmer i Tiki SO

Historia	Religionskunskap	Geografi
Forntiden	Kristendomen	Barrskog
Vikingatiden	Judendomen	Bergskedjor
Medeltiden	Islam	Regnskog
Vasatiden	Hinduism	Savann
Stormaktiden	Buddhism	Stäpp
1700-talet		Städer
1800-talet		Öken
1900-talet		

Lärartips

Till samtliga kapitel finns det också lärartips, som är förslag på lärarledda övningar som fördjupar eller breddar kapitlets innehåll. Det kan vara förslag till filmer, bildmaterial, inspiration med mera. Lärartipsen hittar du i lärarens del av läromedlet.

Bilder och manus

Du får fritt använda alla bilder som ingår i Tiki SO. Du får också bearbeta författarens manus om du vill kunna anpassa innehåll och form till dina elever.

Tiki SO och Lsär 11

Kursplan SO

Tiki SO utgår från kursplanen i SO för grundsärskolan. Med Tiki SO får du ett läromedel som du kan använda för att ge eleverna möjlighet att utveckla de förmågor som anges i kursplanen och som innehåller de moment som tas upp i det centrala innehållet. Det innebär att när du arbetar med Tiki SO får du också underlag för att bedöma elevernas kunskapsutveckling utifrån kunskapskraven i årskurs 3, 6 och 9. I lärardelen av Tiki SO finns dessutom både bedömningsstöd och självskattningsmaterial som du kan använda för bedömning utifrån kunskapskraven.

Kursplan Vardagsaktiviteter

Tiki SO kan även användas för elever i grundsärskolan som läser ämnesområdet vardagsaktiviteter. Läromedlet tar upp flera av förmågorna och delar av det centrala innehållet i kursplanen för ämnesområdet. Beroende på elevernas förutsättningar kan du behöva anpassa texter och övningar ytterligare för dina elever. Du kan läsa mer om anpassningar längre fram i den här lärarhandledningen.

På Skolverkets webbplats kan du hitta aktuella kursplaner och kommentarmaterial.

Individintegrerade elever

Tiki SO kan även användas som läromedel för elever i grundsärskolan som är individintegrerade i grundskolan. Läromedlet kan både vara ett komplement till det läromedel som övriga elever i klassen använder eller fungera som elevens grundläromedel i SO.

Tiki SO i grundskolan

Du kan även använda Tiki SO om du undervisar i grundskolan. Även om läromedlet utgår från det centrala innehållet i grundsärskolans kursplan i SO, går innehållet i Tiki SO att använda för motsvarande centrala innehåll i grundskolan. Du får då ett läromedel med korta texter, bildstöd och tydligt upplägg som fungerar utmärkt även för elever i grundskolan. Läromedlet kan användas till alla elever och är anpassat för att ge stöd åt elever som behöver det, oavsett orsak. Det kan till exempel vara elever med språkstörning eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Tiki SO fungerar även väl för nyanlända elever och andra elever som läser svenska som andraspråk.

När du använder Tiki SO i grundskolan kan du antingen använda det som basläromedel och komplettera läromedlet med annat material så att undervisningen motsvarar grundskolans kursplaner. Eller så använder du Tiki SO som ett komplement till övrigt material som du använder i din undervisning.

Planering utifrån kursplanen

Tiki SO är ett läromedel som stödjer din planering av undervisningen utifrån kursplanen. Det ger också utrymme för dig som lärare att komplettera med ytterligare material utifrån dina elevers förutsättningar och intressen.

När dina elever arbetar med Tiki SO lär de sig historia, religionskunskap, samhällskunskap och geografi. Men de får också möjlighet att träna på att använda de material, metoder och arbetssätt som används inom dessa ämnen, så som kartor, fältstudier, intervjuer och observationer. Med yngre elever kan det till exempel handla om att upptäcka och undersöka platser, föremål och företeelser i närmiljön. När eleverna är äldre och har mer erfarenheter och kunskaper kan du genom din undervisning ge dem möjlighet att upptäcka och undersöka allt fler företeelser, både i närområdet och på andra platser i världen.

När eleverna arbetar med Tiki SO får de också möjlighet att arbeta med olika sätt att dokumentera och presentera sitt arbete, såväl enskilt som i grupp. Bland lärartipsen finns flera förslag till hur eleverna kan dokumentera och presentera arbetet, både med och utan digital teknik, till exempel utställningar med bilder och skyltar och digitala presentationer med ljud och bild.

Progression

Tiki SO följer den progression som finns i det centrala innehållet i kursplanen. Det betyder att läromedlet är uppdelat i årskurs 1–3, 4–6 och 7–9. De olika kapitlen i läromedlet är sorterade under samma rubriker som kursplanens centrala innehåll för att du som lärare lätt ska veta vilka delar av läromedlet som tar upp vilket centralt innehåll.

Förutom den progression som finns i det centrala innehållet, finns det också en progression i texterna och övningarna.

I årskurs 1–3 är texterna kortare och innehåller färre ämnesspecifika begrepp. I årskurs 4–6 finns det texter som är något längre och en del ämnesspecifika begrepp presenteras. I årskurs 7–9 ökar textmängden ytterligare något och fler ämnesspecifika begrepp tas upp.

Även om innehållet i Tiki SO är uppdelat på samma sätt som kursplanen kan dina elever, utifrån sina individuella förutsättningar, använda texter och övningar som finns för andra årskurser än den som eleven för tillfället går i. Det kan till exempel vara elever som behöver repetera ett moment innan de går vidare eller som behöver kortare eller längre texter eller mer eller mindre bildstöd i övningarna.

Arbetsgång samhällskunskap

Flera av modulerna för årskurs 7–9 i samhällskunskap hör till samma tema och bygger delvis på varandra. Det är därför bra om ni arbetar med dessa i följande ordning:

Demokrati

1. Demokrati
2. Friheter och rättigheter
3. Att påverka
4. Att komma överens

Sveriges demokratiska system

1. Demokrati och partier
2. Val i Sverige
3. Riksdag och regering

Medier

1. Massmedier
2. Mer om sociala medier
3. Lagar på nätet

Brott och straff

1. Lagar och regler
2. Från brott till straff
3. Brott och straff
4. Varför begår människor brott?
5. Ungdomar och brott

Bedömning

Formativ bedömning

Oavsett om dina elever önskar betyg eller inte, så är det viktigt att du som lärare följer elevernas kunskapsutveckling. Med så kallad formativ bedömning av elevernas kunskaper får både du och eleverna ett stöd i hur den fortsatta undervisningen ska planeras. Du får en utvärdering av om din undervisning har gett eleverna ökade kunskaper eller om du behöver pröva att undervisa om och förklara innehållet på ett annat sätt, arbeta längre tid med ett moment eller repetera delar av innehållet. Om du efter att ni har arbetat med ett moment under en tid märker att elevernas kunskaper inte ökar, kan det vara värt att stanna upp, gå igenom planeringen och fundera på om du ska ändra på något.

Med formativ bedömning kan eleverna få en bild av vad de har lärt sig och vad de behöver arbeta vidare med. För att elevernas självförtroende och bild av sig själva som lärande individer ska stärkas är det viktigt att du och eleven hittar och beskriver även små steg i kunskapsutvecklingen. Har eleven lärt sig namnet på en historisk period? Kan eleven ge ett exempel på vad samhället gör? Kan eleven peka ut Sverige på en världskarta eller en jordglob? Ingen kunskap är för liten för att beskrivas i den formativa bedömningen. Vad är då nästa steg i elevens kunskapsutveckling? Att berätta något om den historiska perioden? Att beskriva en samhällsfunktion, till exempel polisen? Att peka ut fler platser på världskartan? Med kontinuerlig bedömning upptäcker du också om det finns elever som behöver utmanas ytterligare och som kan komma längre i sin kunskapsutveckling.

Den formativa bedömningen behöver inte ske som ett separat inslag i undervisningen, utan kan pågå samtidigt som du och eleverna arbetar med Tiki SO. När du gör övningar tillsammans med eleverna och när eleverna arbetar med texter och övningar får du en uppfattning av hur eleverna har tagit till sig undervisningen och innehållet. Använder de begrepp som har presenterats när de beskriver något? Hur använder de i så fall begreppen? Kan de para ihop bilder med ämnesspecifika ord och begrepp?

Summativ bedömning

När du bedömer elevernas kunskaper utifrån kunskapskraven gör du en så kallad summativ bedömning. Då jämför du elevernas kunskaper utifrån i förväg bestämda mål (kunskapskrav) och beskriver hur elevernas kunskaper förhåller sig till dem.

Varje modul i Tiki SO avslutas med en Ja eller Nej-övning med ett antal påståenden som sammanfattar innehållet i området. Dessa övningar kan du använda som underlag för bedömningen. Eftersom eleverna kan göra övningarna obegränsat antal gånger, kan du använda Ja eller Nej-övningarna även om eleven har gjort dem förut. Om du har möjlighet att sitta med eleven när hen gör övningen, kan du få värdefull information om hur eleven har tillägnat sig ett visst innehåll.

I Tiki SO finns även underlag som är särskilt inriktat på bedömning utifrån kunskapskraven i årskurs 3, 6 och 9. Underlaget består både av övningar som eleverna kan göra enskilt och lärarledda övningar. Om du använder dessa i kombination får eleven möjlighet att visa sina kunskaper på flera sätt och vid fler tillfällen. När eleverna arbetar med övningarna enskilt kan det vara bra om du kan vara med när eleven gör dem, för att se och höra hur eleven löser uppgifterna. De lärarledda övningarna kan du med fördel visa på en skärm för hela klassen eller skriva ut och använda i ett gruppsamtal. Förbered dig genom att ha tänkt igenom vilka begrepp du ska uppmärksamma om eleverna använder och hur de använder dem. Ge också eleverna tid att fundera en stund på uppgifterna egen hand, gärna med penna och papper, innan du gör övningen gemensamt.

Självskattning

Lärarmaterialet i Tiki SO innehåller också underlag för att eleverna ska göra självskattningar av sina kunskaper. Det finns dels generella underlag som eleverna kan använda efter en lektion eller efter ett arbetsområde, där de med färger och bilder får visa hur de uppfattar sina kunskaper utifrån det de arbetat med. Dels finns det underlag utifrån kunskapskraven, där eleven ska bedöma om hen tycker att något är lätt eller svårt. För att kunna göra självskattningen kan eleverna behöva stöd av en vuxen. Stödet kan till exempel vara att få texter upplästa, ord förklarade eller exempel så att eleven så långt som möjligt förstår påståendet. Det är dock värt att påminna om att när eleven gör självskattningen, är det elevens uppfattning och bedömning av kunskaperna som är den korrekta, även om du som lärare har en annan uppfattning.

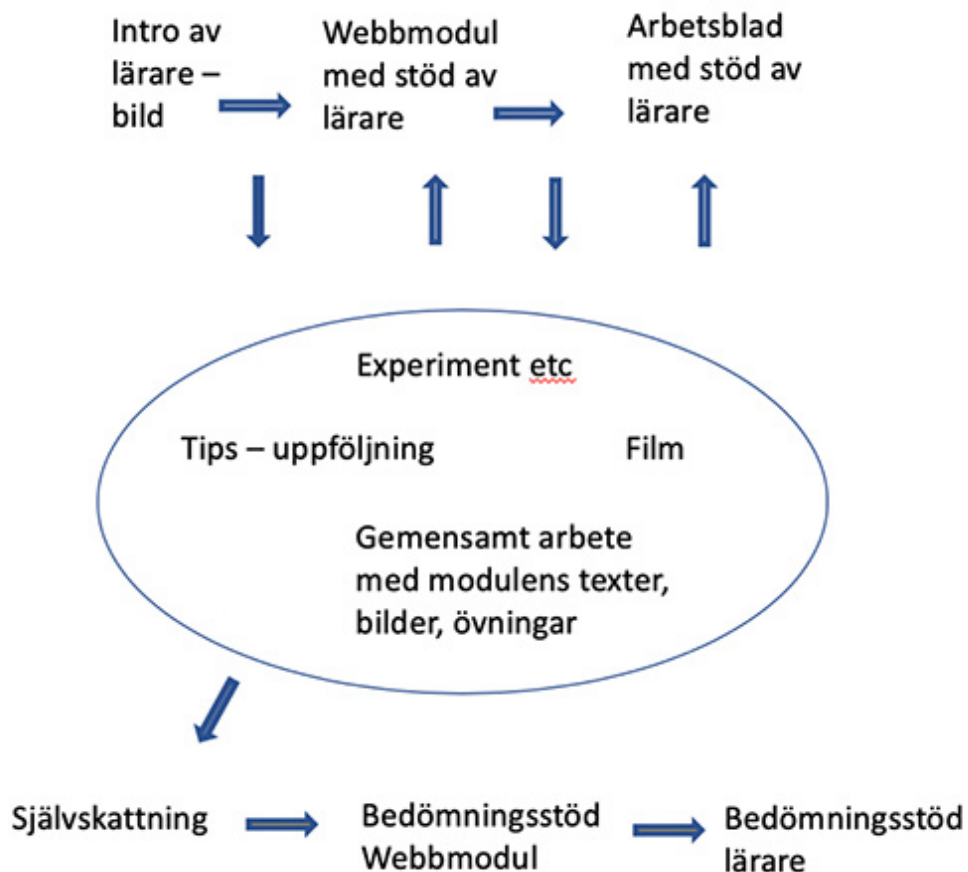
Elevernas självskattning kan ge dig värdefull information och komplettera både den summativa och formativa bedömningen som du gör. Om en elev till exempel bedömer att något är svårt som du har bedömt att eleven kan, kan det vara värt att du gör ytterligare uppföljning av din bedömning av elevens kunskaper inom det området. Om du och dina elever gör olika bedömningar kan det också utgöra ett underlag för ett samtal i klassen om hur de uppfattar de begrepp som används i kunskapskraven. Vad innebär det att beskriva något? Hur bidrar man till ett resonemang? osv.

Underlagen för bedömning och självskattning kan med fördel delas upp och göras vid flera tillfällen. Kunskapskraven innehåller många olika delar och för att ge eleverna så bra förutsättningar som möjligt att visa sina kunskaper kan de arbeta med en mindre del i taget.

Arbetsätt

En av grundtankarna med Tiki SO är att du och dina elever ska arbeta med en liten bit i taget. Texterna och övningarna är utformade så att eleverna gör en sak i taget innan de fortsätter med nästa text eller övning. Läromedlet ger också goda möjligheter att arbeta med samma sak på flera olika sätt. Det skapar variation och repetition, vilket i sin tur förstärker inläringen.

Du kan använda Tiki SO i din undervisning på flera olika sätt och anpassa arbetssättet efter det sätt att undervisa som passar dig och dina elever bäst. Tiki SO är inte ett läromedel som det är tänkt att eleverna enbart ska arbeta med på egen hand. Med en kombination av lärarledd undervisning och övningar i grupp och individuellt, får eleverna många och varierade sätt att utveckla sina kunskaper i de samhällsorienterande ämnena. Eftersom eleverna kan göra övningarna i Tiki SO obegränsat antal gånger, kan de arbeta med samma övning flera gånger och på olika sätt.

Uppleva, upptäcka och undersöka i SO

Det är viktigt att undervisningen i grundsärskolan utgår från elevernas erfarenheter och det konkreta. Detta gäller även i SO. Men många begrepp och kunskaper inom de samhällsorienterande ämnena är abstrakta. Det är svårt att konkretisera och beskriva abstrakta och mångfasetterade begrepp som demokrati, tro och samhälle. Historiska händelser och tidsperioder kan vi visserligen använda bilder som stöd för att föreställa oss, men de går inte få egna erfarenheter av. Därför är det oerhört viktigt att du som lärare ändå försöker hitta det som anknyter till just din elevgrupp, deras erfarenheter och närmiljön och utgå från det när du planerar ditt nya arbetsområde. Du kan till exempel börja med att ta reda på elevernas tankar och erfarenheter av arbetsområdet. Då kan du både få reda på vad eleverna associerar med ett område och eventuella missuppfattningar som kan behöva redas ut. Utifrån en inledande inventering kan du planera undervisningen så att den så långt som möjligt utgår från elevernas tidigare kunskaper.

Genom att ge eleverna rikligt med tillfällen att med de egna sinnen *uppleva* olika företeelser i SO, får eleverna större förutsättningar att utveckla sina kunskaper även om mer abstrakta företeelser och begrepp. Genom att uppleva närmiljön kan du ge eleverna upplevelser som du kan använda som utgångspunkt för ett arbetsområde eller konkreta exempel på mer abstrakta företeelser.

Använd därför närmiljön så mycket du kan i undervisningen. Vad finns i närheten av skolan som anknyter till SO och det eleverna ska arbeta med? Vilka platser kan ni besöka som ger eleverna en upplevelse av historien? Ett gammalt torp? En folkskola? En järnåldersgrav? Vilka religiösa byggnader kan eleverna besöka? Kan någon komma till skolan och berätta om sin tro och visa några föremål som har betydelse inom deras religion? Hur ser natur- och kulturlandskapet ut i närområdet? Vilka spår från istiden finns? Hur känns en isräffla? Vilka samhällsfunktioner och vilken samhällsservice kan ni besöka för att ge eleverna erfarenheter att bygga vidare på i sin kunskapsutveckling?

Upplevelserna ger också möjligheter att *upptäcka* nya saker, antingen utifrån den egna nyfikenheten eller med vägledning av kamrater eller dig som lärare. Du kan med hjälp av frågor fästa elevernas uppmärksamhet på sådant som utmärkande drag eller särskilda företeelser. Från att uppleva och upptäcka är steget inte långt till att *undersöka*. En undersökning kan vara allt från att studera och beskriva något till att mer systematiskt kartlägga eller jämföra olika företeelser.

Vägen från det konkreta till det mer abstrakta ser olika ut för olika elever, och olika elever behöver olika mycket tid för att gå den. Eleverna har dessutom olika förutsättningar för abstrakt tänkande. En del elever behöver använda sig av det konkreta genom hela sin utbildning i grundskolan, medan andra utvecklar ett alltmer abstrakt tänkande.

Bilder i undervisningen

I Tiki SO finns det rikligt med bilder som du kan använda i undervisningen, till exempel när du ska börja ett nytt arbetsområde eller när du ska förklara en företeelse eller ett begrepp. Bilder är ett hjälpmedel att använda i arbetet med att lotsa eleven från det konkreta till det abstrakta. Men i SO har även bilder en begränsning. Vilken bild kan illustrera begrepp som samhälle, klimat eller rättvisa? Trots bildens begränsade möjligheter för att förklara vissa begrepp, är det ändå ett värdefullt redskap i arbetet. Du har kommit en bra bit på väg i undervisningen om dina elever med hjälp av en bild kan ge exempel på något som delvis beskriver abstrakta begrepp och företeelser.

Lärlarledd undervisning

Till varje modul finns bilder som du kan använda när du inleder arbetet med en ny modul eller ett nytt tema. Välj ut någon eller några bilder som du tycker passar bra för att presentera modulen eller arbetsområdet. Bilderna hittar du i lärarmaterialet. Om du visar bilden på en stor skärm kan du ha ett samtal med eleverna om arbetsområdet för att fånga upp deras förkunskaper. Om du har en interaktiv skärm kan du skriva upp det de säger på startsidan och skapa en enkel tankekarta. När ni är klara med ett arbetsområde kan du göra en ny tankekarta och jämföra med den första. Vad har eleverna lärt sig?

Texterna och övningarna i modulerna kan du också använda i den lärlarledda undervisningen. Ni kan läsa och samtala om texterna gemensamt. Vilka ord var nya? Vad betyder de? Övningarna kan ni också göra tillsammans. Då kan eleverna interagera med varandra och med dig. Elever som är osäkra kan få stöd genom att se hur övriga i gruppen löser en uppgift. Det blir både ett inläringstillfälle och ett sätt att förbereda eleven inför att lösa uppgiften på egen hand senare.

Till flera av modulerna finns dessutom lärartips med förslag till aktiviteter att göra tillsammans och som anknyter till modulens ämne. Det är till exempel förslag på undersökningar, filmer, och dokumentation.

Lärarens betydelse

Din roll är oerhört betydelsefull för elevernas lust att lära och deras kunskapsutveckling! Genom att inspirera eleverna kan du väcka deras intresse för de samhällsorienterande ämnena. Ofta är det framgångsrikt att utgå från något som eleverna känner till och möter i sin vardag: tv-program, filmer, dataspel, videoklipp på YouTube, musik, lekar, mat osv. Ju mer abstrakt ett ämne är, desto svårare och större krav ställs på din fantasi för att hitta något som eleverna kan relatera till. Å andra sidan, om elevernas intresse väcks tidigt, kan det finnas kvar under hela skoltiden, även när innehållet blir mer abstrakt.

Genom ditt sätt att vara sätter du också din prägel på klassrumsklimatet. Om du visar att du är nyfiken och intresserad av att lära dig nya saker och ta reda på sådant du inte vet, kan du bli ett föredöme för hur dina elever ska agera inför nya, okända saker. Om du visar intresse för det eleverna säger i samtal om människan och omvärlden ökar sannolikheten att eleverna vill berätta för dig och för varandra. Om eleverna känner att det de säger tas på allvar och uppmärksammas, vill fler delta i samtalen. Men vägen dit kan vara lång och kräva tålamod och uppfinningsrikedom. Det är inte självklart att eleverna deltar i ett samtal som planerat, utan i stället sitter tysta. Om det händer, ge inte upp för snabbt! Eleverna i din klass kanske inte är vana att samtala från sin tidigare skolgång och behöver träna sig i det. Klassrumsklimatet kanske inte är tillåtande och du behöver ägna tid åt att förändra detta. Eller så behöver du kanske hitta något som väcker elevernas intresse för ämnet. Vad är aktuellt i den elevgrupp du har framför dig? Vad gör de när de själva får välja och på sin fritid? Finns det något där du kan utgå från? Kan du samverka med något av skolans praktiska eller estetiska ämnen för att hitta en ingång till ett svårt ämne?

Att förbereda eleverna för samtal

Ett samtal där så många elever som möjligt medverkar och bidrar uppstår sällan av sig själv. Du kan behöva ge eleverna tid och möjlighet att förbereda sig innan du genomför samtalet gemensamt. En metod för detta är att förbereda och genomföra samtalet i tre steg. Efter att du har presenterat vad ni ska samtala om tillsammans gör eleverna följande:

1. Tänk själv: eleverna får en tid att på egen hand fundera på och gärna skriva ner eller rita vad de skulle vilja säga.
2. Prata med en klasskamrat: eleverna berättar för varandra i par eller grupp vad de har för tankar om samtalsämnet.
3. Samtala tillsammans: eleverna delar med sig av sina tankar till hela gruppen under din ledning.

Grupp- och pararbete

Eleverna kan också arbeta med texterna och övningarna i Tiki SO i mindre grupp eller i par.

Texter

Eleverna kan lyssna på eller läsa texterna tillsammans och förklara eller återberätta innehållet för varandra. Om en elev delar sina erfarenheter eller associationer utifrån en text med de andra eleverna, kan förståelsen för texten innehåll öka. De kan också tillsammans försöka ta reda på sådant som de inte förstod i texten.

Övningar

Även övningarna kan eleverna göra tillsammans. Det ger tillfälle till interaktion och kommunikation mellan eleverna och de kan vara motiverande för en del elever att göra en övning tillsammans med en klasskamrat. Det blir också ytterligare ett sätt att förbereda eleverna för att vid ett annat tillfälle göra övningen på egen hand.

Individuellt arbete

Texterna och övningarna är utformade så att eleverna ska kunna göra dem så självständigt som möjligt när de arbetar individuellt. All text går att få uppläst och instruktionerna är korta och i många fall kommer eleven troligen att förstå vad hen ska göra utan stöd av instruktionen. När eleverna arbetar på egen hand med texterna och övningarna har de möjlighet att lyssna, läsa och göra övningarna i sin egen takt och flera gånger för att på så sätt förstärka inläringen och ge eleverna tillfälle att känna att de lyckas.

Som komplement till de digitala övningarna finns även arbetsblad som nedladdningsbara pdf:er som du kan skriva ut till dina elever. Genom att eleverna även arbetar med penna och papper, får de variation i arbetssättet, vilket kan förstärka inläringen. Låt gärna eleverna arbeta med båda de olika tillfällena.

Om tillgänglighet i Tiki SO

Här följer en genomgång av hur Tiki SO förhåller sig till Specialpedagogiska skolmyndighetens översikt *Grundläggande tillgänglighet i digitala läromedel*. Tiki SO använder en plattform som fortfarande utvecklas, vilket innebär att nya funktioner för ökad tillgänglighet kan tillkomma.

Grundläggande tillgänglighet	Tiki SO
All text går också att lyssna på.	Ja.
Texten markeras vid uppläsning.	Nej. I Tiki är det få rader text på varje sida.
Texten är åtkomlig för stödprogram.	Ja.
Allt ljud finns också som text	Ja.
Alla bilder finns också som text.	Nej.
Det går att styra med olika styrsätt.	Ja.
Det går att göra individuella inställningar.	Nej. I Tiki är formgivningen anpassad med till exempel kortare rader och ökat radavstånd. ¹
Layouten är konsekvent.	Ja.
Layouten är tydlig.	Ja.
Övningar finns på olika nivåer.	Ja.
Variationer på samma övningar finns.	Ja.
Länkar är skrivna så att man förstår vart länken leder.	Tiki innehåller Inga länkar.
Det finns en textversion, till exempel lättläst eller korta sammanfattningar.	Nej. I Tiki är alla texter skrivna för att vara lättlästa.
Bilderna är relevanta för innehållet.	Ja.
utvecklad i första hand för webb.	Ja.
Använder standardformat.	Ja.
Förberedd för tillägg.	Ja.
Beskriven navigering	Linjär.

¹ I webbläsaren finns funktioner som anpassar hur Tiki visas på skärmen. Läs mer om detta nedan.

Anpassningar

Tiki SO utgår från kursplanen i SO för grundskolan och är anpassat för elever som läser ämnen i grundskolan. Elevgruppen som läser ämnen har stora variationer i sina förutsättningar. Du kan därför behöva göra ytterligare anpassningar av läromedlet utifrån de elever du arbetar med. På så sätt kan läromedlet även bli mer tillgängligt för elever som exempelvis har ytterligare funktionsnedsättningar eller som läser ämnesområdet vardagsaktiviteter.

Exempel på anpassningar

Tecken som stöd

För elever som använder tecken som stöd kan du komplettera texter och bilder i läromedlet med tecken. Med till exempel tjänsten Ritade tecken (SPSM) kan du ladda ner och skriva ut ritade tecken från teckenspråket för elever som använder kommunikationssättet TAKK.

Texter

Alla texter i Tiki SO finns tillgängliga för dig att ladda ner och redigera. Du får bearbeta och komplettera texterna helt fritt. På så sätt kan du anpassa texternas språk och innehåll ytterligare utifrån elevernas behov. En del elever kanske behöver kortare texter eller bara enstaka ord, medan andra kanske kan ta till sig längre texter med mer innehåll. När du har redigerat texterna kan du skriva ut dem och på så sätt göra individuellt anpassade texter och övningar. Textmanus följer arbetsbladens struktur: först kommer modulens texter, därefter övningarna.

Bilder

Även bilderna i Tiki SO är nedladdningsbara. Du kan därmed använda bilderna för att skapa egna övningar för individuellt och gemensamt arbete i undervisningen. Övningarna kan användas såväl till variation som till repetition och för att utvärdera elevernas kunskaper.

Arbetsblad

De nedladdningsbara arbetsbladen kan också anpassas ytterligare utifrån dina elever. Du kan välja om elevens ska arbeta med hela modulen på en gång eller med någon eller några sidor i taget. Elever som har svårt att skriva för hand kan i stället klippa ut ordbilder och klistra dem på övningsbladet. Elever som kan skriva kan i stället för att dra streck eller ringa in ord skriva orden för hand eller på dator.

Övriga anpassningar

I webbläsaren finns det flera funktioner som gör att du kan anpassa hur sidorna i Tiki SO visas på skärmen. Läs mer om detta i *Tips om webbläsare och Tiki SO* i lärarens meny.

Tiki SO och språkutveckling

Att utveckla kunskaper inom SO innebär också att utveckla sitt språk. Eleverna möter nya ord, begrepp och symboler som hör till de samhällsorienterande ämnena. I det ingår allt från namn på företeelser i elevernas närmiljö till begrepp för mer abstrakta och för ögat osynliga företeelser som demokrati och tro.

Ge eleverna möjlighet att arbeta med begreppen på olika sätt och repetera dem ofta. Du kan skriva viktiga ord och begrepp inom ett arbetsområde på skyltar och sätta upp dessa i klassrummet med förklarande bilder.

Att befästa nya ord och begrepp kan ta lång tid och kräva såväl variation som repetition i arbetet. Låt begreppens innehåll växa fram allt eftersom elevernas kunskaper utvecklas. Eleverna behöver inte förstå ett begrepp med alla dess nyanser när du presenterar det första gången. Din uppgift som lärare är att ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper inom de samhällsorienterande ämnena som går att bygga på och utveckla ju mer eleverna lär sig.

Läs- och skrivinläring

Texterna och övningarna i SO kan ingå som ett naturligt inslag i elevernas läs- och skrivundervisning. Utifrån var eleverna befinner sig i sin läs- och skrivutveckling kan de träna på att läsa och skriva ord, meningar eller hela texter i läromedlet. En del elever kan leta efter och ringa in bokstäver eller ordbilder i texterna medan andra elever läser meningar eller hela texten.

Du kan till exempel använda författarens manus för att på ett enkelt sätt skapa nya texter och övningar som mer specifikt tränar elevernas läs- och skrivförmåga. Utifrån manuset kan du anpassa texternas och övningarnas svårighetsgrad så att de matchar elevernas förmåga.

Exempel på övningar som du kan skapa utifrån textmanus:

- läsförståelse
- ordkunskap
- stavning
- meningsbyggnad.

Du hittar läromedlets manus i lärarmaterialet, sökord *textmanus*.